

mgr Aleksandra Buza

Katedra Kryminalistyki, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Warszawski

ORCID: 0000-0003-3468-8766

WSPÓŁCZESNA PROBLEMATYKA ZJAWISKA DOPINGU W SPORCIE NA POZIOMIE PROCEDURALNYM I DOWODOWYM

Streszczenie

Doping występuje w sporcie od samego początku jego istnienia. Stosowanie nielegalnych substancji jest uważane za nieetyczne, a także godzące w najważniejszą zasadę – grę fair play. Niniejszy artykuł porusza problematykę zjawiska dopingu zarówno na poziomie dowodowym, jak i proceduralnym. W opracowaniu zaprezentowano współczesne tendencje dopingowe, scharakteryzowany został proces kontroli antydopingowej, wraz z przedstawieniem problemów, które zdarzają się podczas przeprowadzania kontroli, a także tryb postępowania przed odpowiednim organem procesowym wraz z dylematami, które mogą pojawić się podczas modyfikacji obecnie obowiązujących reguł antydopingowych. Zwrócono również uwagę na trwający spór pomiędzy Trybunałem Arbitrażowym ds. Sportu przy Polskim Komitecie Olimpijskim a Polską Agencją Antydopingową, który powstał w wyniku wprowadzenia zmiany w przepisach antydopingowych, która reguluje proces odwoławczy od decyzji poszczególnych organów procesowych.

Słowa kluczowe: sport, doping, kontrola antydopingowa, odpowiedzialność dyscyplinarna

Wstęp

Niniejszy artykuł dotyczy tematyki stosowania dopingu w sporcie; szczególną uwagę zwracam w nim na zagadnienia proceduralne i dowodowe w postępowaniu o stosowanie dopingu. Wydawałoby się, że we współczesnym świecie, charakterystyka stosowania dopingu została rzetelnie opracowana, co doprowadziło do wdrożenia odpowiednich i skutecznych mechanizmów zarówno do walki z tym zjawiskiem, dowodzenia winy zawodnika przed odpowiednim organem, jak i zapewnienia zawodnikowi odpowiednich praw podczas całej procedury. Jednak prawo wciąż się zmienia, wprowadzane są różnego rodzaju modyfikacje, które nie raz wzbudzają wiele kontrowersji i problemów trudnych do rozwiązania. Aby przybliżyć charakterystykę procedury stosowania substancji dopingujących, przytoczę wyniki własnych badań,

które wykonałam na potrzeby pracy magisterskiej – wywiadu z dr. n. farm. Andrzejem Pokrywką oraz zestawienia poszczególnych danych przedstawionych w Raportach Rocznych Polskiej Agencji Antydopingowej. Badanie miało usystematyzować, a także poszerzyć wiedzę odnośnie do procederu stosowania substancji dopingujących.

Historia dopingu

Stosowanie dopingu nie jest niczym nowym w świecie sportu – jego historia sięga początku istnienia samego sportu. Początkowo w tym celu używane były substancje pobudzające np. strychnina, które podawano głównie koniom przed zawodami lub w ich trakcie. Natomiast wydaje się, że jedne z pierwszych zastosowań dopingu wśród ludzi, datuje się na czasy starożytne, kiedy uczestnicy igrzysk olimpijskich, poszukując jakichś nienaturalnych substancji wspomagających, sięgali po stymulanty i alkohol, a także epokę kolonializmu, kiedy Holendrzy zażywali napar z różnych korzeni i ziół, dodając proch strzelniczy. Aktualnie za doping uważa się „stosowanie substancji, środków pobudzających, mających sztucznie i nieuczciwie zwiększyć sprawność zawodnika w trakcie zawodów”¹.

Pierwsze liczne problemy w związku ze stosowaniem substancji dopingujących pojawiły się w drugiej połowie XIX wieku. Grupą sportowców, która najczęściej uzyskiwała pozytywny wynik na obecność w organizmie substancji zabronionej, byli kolarze – Arthur Linton (1896), Knut Jensen (1960), Tom Simpson (1967), lekkoatleci – Thomas Hicks (1904), Dorando Pietri (1908), Ben Johnson (1988), ciężarowcy – Mitko Grablew (1988), Angel Guenczew (1988). Jednak poza pojedynczymi przypadkami warto zwrócić uwagę na konkretne państwa, które na tle innych charakteryzowały się szczególnie licznymi naruszeniami przepisów antydopingowych. W 2016 r. szef rosyjskiego laboratorium antydopingowego zeznał organom policji o licznych naruszeniach przepisów w Rosji w okresie przygotowawczym do Igrzysk Olimpijskich w Soczi. Jednak szybko okazało się, że Rosjanie dopuszczali się nielegalnych praktyk dopingowych nie tylko przed wspomnianymi igrzyskami, lecz także cztery lata wcześniej, przygotowując się do IO w Londynie, jak również podczas przygotowań do mistrzostw świata w Moskwie w 2013 r. W wyniku trwającego dłuższy czas procederu na Rosję nałożono zakaz nie tylko wystawienia jej reprezentantów w dyscyplinach takich jak lekkoatletyka czy podnoszenie ciężarów na IO w Rio de Janeiro, ale również wystawienia jakiegokolwiek zawodnika, mającego reprezentować barwy Rosji na Igrzyskach Paraolimpijskich w 2016 r. oraz w Zimowych IO w Pjongczangu dwa lata później. Jedynie zawodnicy, którzy nie budzili jakichkolwiek wątpliwości lub podejrzeń o stosowanie dopingu, mogli wziąć udział w zawodach, ale pod flagą olimpijską².

¹ M. Donike, S. Rauth, *Dopingkontrollen*, Sport und Buch Strauß, wyd. 2, Köln 1996, za: R. Gruzca, A. Pokrywka, *Historia dopingu*, w: W. Granowska (red.), *Doping zabija sport. Skutki i przeciwdziałanie*, Oficyna Wydawniczo-Poligraficzna „ADAM”, Warszawa 2006, s. 7–8.

² A. Pokrywka, *Rys historyczny*, w: A. Pokrywka, M. Bujalska-Zadrożny, A. Mamcarz, *Doping w sporcie*, PZWL Wydawnictwo Lekarskie, Warszawa 2020, s. 9–10.

W historii Polski również odnotowano naruszenia przepisów antydopingowych. Pierwszymi przykładami są dyskwalifikacja ciężarowca Zbigniewa Kaczmarka (1976) oraz dyskobolki Danuty Rosani (1976) na IO w Montrealu. Kolejno pozytywny wynik kontroli antydopingowej otrzymali: hokeista Jarosław Morawiecki (1988), kajakarz Adam Seroczyński (2008), narciarka Kornelia Marek (2010), bobsleista Daniel Zalewski (2014), dwóch ciężarowców – Tomasz i Adrian Zielińscy (2016), oraz kolarze Marcin Polak (2021), Michał Ładosz (2021)³.

Wszystkie wymienione wyżej osoby uzyskały pozytywny wynik kontroli antydopingowej podczas igrzysk olimpijskich. Jest to najwyższej rangi wydarzenie sportowe, w którym udział bierze tylko nieliczna grupa zawodników, uzyskujących najlepsze wyniki sportowe. Trzeba podkreślić, że przykładów naruszeń przepisów antydopingowych jest znacznie więcej – substancje zabronione zażywają również zawodnicy, którzy nie podlegają kontroli antydopingowej, np. dlatego że nie osiągają wysokich rezultatów lub startują w zawodach niższej rangi.

Współczesne tendencje dopingowe

Liczne przypadki stosowania substancji dopingujących obserwuje się również poza sportem. Dr farm. Andrzej Pokrywka, konsultant naukowy Polskiej Agencji Antydopingowej, a także konsultant ds. antydopingu z Centralnego Ośrodka Medycyny Sportowej, wskazuje np. na grupy studentów, muzyków filharmonii czy pracowników zawodów medycznych; chirurgów. Jest to problem występujący na tyle szeroko i często, że wyodrębniony został osobny termin określający „doping w miejscu pracy”⁴. Jest to wyzwanie, na które trzeba zwrócić uwagę szczególnie, że coraz częściej zaczyna występować wśród osób młodszych, nie tylko w pracy, lecz także w świecie sportu.

Tab. 1. Substancje zabronione wykryte podczas kontroli antydopingowych w Polsce w latach 2017–2019

	Steroidy anaboliczne	Diuretyki	Stymulanty	Kanabinoidy	Narkotyki	Antagoniści i modulatory hormonów	Hormony	Beta2-agoniści
2017	30	19	9	1	1	11	0	4
2018	54	18	9	4	0	14	3	2
2019	67	35	6	8	0	19	0	2

Źródło: A. Buza, *Doping w sporcie wyczynowym – analiza kryminalistyczna*, niepublikowana praca magisterska, Warszawa 2022, s. 20.

³ Oficjalna strona Polskiej Agencji Antydopingowej, <https://www.antydoping.pl/newsletter-nr-8-polada-2021/> (dostęp 24.08.2022).

⁴ A. Buza, *Doping w sporcie wyczynowym – analiza kryminalistyczna*, niepublikowana praca magisterska, Warszawa 2022, s. 79.

Tabela 1 przedstawia rodzaje substancji dopingujących, wykrywanych w Polsce w latach 2017–2019 na podstawie danych statystycznych znajdujących się w Rocznych Raportach Polskiej Agencji Antydopingowej. W świetle przedstawionych danych statystycznych, najczęściej wykrywanymi rodzajami substancji dopingowych są steroidy anaboliczno-androgenne (prawie 50% wszystkich substancji wykrytych w 2019 r.) oraz diuretyki (25%). Można również zauważyć stopniowy, coroczny wzrost wykrywanych substancji wspomnianych wyżej. Źródłem takiego zjawiska może być zarówno zwiększenie liczby zawodników stosujących substancje zakazane, jak i postępujący proces modernizacji urzędzeń, które służą do wykrywania substancji dopingujących.

Trzeba podkreślić, że nie wszystkie przypadki naruszeń przepisów antydopingowych są celowe i wcześniej planowane przez sportowców, a w świetle obowiązującego prawa sportowego zawodnik jest uznawany za winnego, nawet, jeśli złamie przepisy nieświadomie, np. przez spożycie produktów zanieczyszczonych, nie będąc świadomy, że zawierają one substancje zakazane. Zdarza się również, że producenci fałszują suplementy – spisując skład danego produktu, celowo wymieniają substancję zabronioną, jednak dla bezpieczeństwa pod inną, mniej lub w ogóle nieznaną nazwą. Natomiast w świetle przepisów antydopingowych obowiązkiem zawodnika jest zadbanie, aby do jego organizmu w żaden sposób nie dostały się substancje dopingujące. Można stwierdzić, że wbrew pozorom prawo jest bardzo surowe i konsekwentne, a sam zawodnik w niektórych sytuacjach bywa karany za swoją niewiedzę.

Istotną kwestią jest również otwarty charakter Listy Substancji i Metod Zabronionych, opublikowanej i aktualizowanej corocznie przez Światową Agencję Antydopingową. Na ten problem wskazuje Andrzej Pokrywka, twierdząc, że nawet osoby pracujące ze sportowcami każdego dnia (np. prywatny lekarz lub trener) nie mogą jednoznacznie zaklasyfikować pewnych substancji, jako zabronionych. W niektórych sytuacjach, mimo, że nie są one wymienione na liście WADA, podczas rozprawy przed odpowiednim organem dyscyplinarnym mogą być uznane za zakazane, co będzie skutkowało poważnymi konsekwencjami dla sportowca, a tym samym uznaniem jego winy⁵.

Tab. 2. Naruszenia przepisów dopingowych z podziałem na dyscypliny w Polsce w latach 2018–2019

	Piłka nożna	Kulturystyka	Rugby	Wioślarstwo	Podnoszenie ciężarów	Fitness	Trójbój siłowy
2018	0	9	8	1	4	4	3
2019	11	10	6	4	3	2	2

Źródło: A. Buza, op. cit., s. 38.

⁵ Ibidem, s. 84.

Współcześnie uważa się, że substancje antydopingowe najczęściej stosują sportowcy trenujący dyscypliny siłowe – kulturysty i ciężarowcy. Tabela 2 przedstawiająca liczbę naruszeń przepisów antydopingowych z podziałem na dyscypliny została sporządzona na podstawie danych statystycznych znajdujących się w Rocznych Raportach Polskiej Agencji Antydopingowej. Powyższe informacje potwierdzają spekulacje odnośnie do dyscyplin, spośród których zawodnicy najczęściej uzyskują pozytywne wyniki kontroli antydopingowej – zarówno w 2018, jak i 2019 r., najwięcej przypadków naruszeń antydopingowych odnotowano wśród kulturystów. Natomiast w 2019 r. można zauważyć duży wzrost liczby naruszeń przepisów wśród piłkarzy na skutek wydarzeń wśród zawodników klubu Pogoń Siedlce, o których Polską Agencję Antydopingową poinformowała klubowa pielęgniarka⁶.

Istotnym problemem jest tzw. doping nieświadomy, czyli spożycie zafałszowanych, zanieczyszczonych suplementów diety, odżywek czy innych produktów, biernie palenie lub stosowanie leków, których składniki w późniejszym procesie biotransformacji mogą zostać wykryte w wyniku badań antydopingowych jako substancje zakazane. Można powiedzieć, że sportowiec musi być ostrożny przez cały czas, a także wnikliwie weryfikować wszystkie produkty, które przyjmuje, co nie zawsze jest w pełni możliwe.

Zafałszowane suplementy diety czy odżywki są podstawowym problemem, który nieraz w historii spraw dopingowych powodował negatywne konsekwencje dla sportowca w rezultacie uzyskania pozytywnego wyniku kontroli antydopingowej. Do fałszowania dochodzi na kilku płaszczyznach; można tu wyliczyć np.:

- „dodanie do suplementu tańszego lub słabszej jakości innego składnika,
- usunięcie głównego składnika wpływającego na wartość odżywczą,
- zastąpienie istotnych składników odżywczych innymi składnikami, które są niepotrzebne lub nawet szkodliwe dla organizmu człowieka,
- celowe działania mające na celu zafałszowanie prawdziwego składu produktu lub jego właściwości, co powoduje negatywne skutki w aspekcie interesów nabywcy lub jego bezpieczeństwa”⁷.

Współcześnie produkty przeznaczone do stosowania dla sportowców można znaleźć w większości popularnych sklepów czy drogerii, dlatego też ze względu na ich ogólnodostępność i powszechność uważa się, że nie są one szkodliwe dla zdrowia oraz nie ma obowiązku posiadania przez producentów patentu na ich wytwarzanie. Nie obowiązują również żadne przepisy, które miałyby regulować proces produkcji,

⁶ K. Wolnicki, *Drakońska kara dla piłkarzy. Cztery lata za doping!*, „Przegląd Sportowy”, 20.01.2021, <https://przegladSPORTOWY.onet.pl/pilka-nozna/inne-ligi/doping-pilkarze-pogoni-siedlce-skazani-na-cztery-lata-dyskwalifikacji/p2f0req> (dostęp 22.08.2022).

⁷ S. Kowalczyk, *Prawo czystej żywności. Od Kodeksu Hammurabiego do Codex Alimentarius*, wyd. 2., Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2017, za: I. I. Bąk-Sypień, A. Karmańska, B. T. Karwowski, *Zafałszowania na rynku żywności funkcjonalnej i suplementów diety oraz ich potencjalny wpływ na zdrowie*, „Farmacja Polska” 2019, t. 75, nr 9, s. 519.

standaryzacji lub kontrolę jakości tych produktów. W wyniku braku jakiegokolwiek kontroli nad wprowadzanymi do obiegu produktami dla sportowców, łatwo tutaj o ich zanieczyszczenie lub nawet celowe zafałszowanie⁸.

W nawiązaniu do kwestii zanieczyszczenia suplementów, warto wspomnieć o głośnym przypadku polskiego lekkoatlety, Konrada Bukowieckiego, u którego w badanej próbce w 2016 r. wykryto obecność higenaminy – substancji o podobnych właściwościach do zabronionej przez WADA metyloheksanoaminy. W wyniku naruszenia przepisów na Bukowieckiego została nałożona tylko kara w postaci nagany, natomiast w takim przypadku sportowcom bardzo trudno jest udowodnić nieświadome spożycie substancji zabronionej, czego częstym skutkiem jest orzeczenie terminowego zawieszenia. „Miałem nadzieję na uniewinnienie, bo nie zrobiłem niczego złego. Nie popełniłem żadnego błędu. Kupiłem dobrą odżywkę, z dobrej renomowanej firmy. Sprawdziłem skład, nie było tam niczego niedozwolonego” – podkreślał wielokrotnie Bukowiecki⁹.

Warto wspomnieć również o sprawie francuskiego tenisisty, Richarda Gasqueta, któremu udało się udowodnić swoją niewinność. W próbce pobranej od sportowca wykryto obecność kokainy, co Gasquet tłumaczył pocałunkiem z kobietą, która wcześniej zażyła wspomnianą substancję. Trybunał ds. Sportu z siedzibą w Lozannie uniewinnił tenisistę, twierdząc, że nie dopuścił się on żadnego zaniedbania i tym samym, nie popełnił przestępstwa¹⁰. Takie decyzje organów procesowych świadczą o tym, że jeśli w organizmie sportowca rzeczywiście niecelowo i nieświadomie znalazła się substancja zabroniona, może on uniknąć poniesienia odpowiedzialności dyscyplinarnej.

Istotne ryzyko stwarza spożycie produktów pochodzenia roślinnego lub zwierzęcego, które również może skutkować wykryciem niepożądanych substancji. Wielu sportowców jest świadomych tego, że oprócz suplementów diety czy odżywek powinni rzetelnie selekcjonować produkty, które spożywają każdego dnia, np. mięso, kukurydzę, miody, oleje spożywcze czy nawet wielkanocne makowce¹¹. W testach antidopingowych najczęściej wykrywane były morfina, kokaina oraz tetrahydrokannabinol (THC). Aktualnie ustalony dozwolony poziom stężenia tetrahydrokannabinolu u sportowca jest na tak wysokim poziomie, że nawet po wypiciu herbaty, wynik testu będzie negatywny.

⁸ D. Kwiatkowska, *Zanieczyszczenie odżywek środkami zabronionymi w sporcie*, w: W. Granowska (red.), op. cit., s. 49-50.

⁹ Bukowiecki tylko z naganą. „To dowód, że wziął niedozwolony środek nieświadomie”, „Przeгляд Sportowy”, 7.12.2016, <https://przekladSPORTOWY.onet.pl/lekkoatletyka/doping-konrad-bukowiecki-z-nagana/cfkm3td> (dostęp 23.08.2022).

¹⁰ S. Nakrani, *Richard Gasquet escapes ban after CAS clears him over positive cocaine test*, „The Guardian”, 17.12.2009, <https://www.theguardian.com/sport/2009/dec/17/richard-gasquet-cocaine-cas-ban> (dostęp 23.08.2022).

¹¹ B. Frączek, J. Krzywański, H. Krysztofiak (red.), *Dietetyka sportowa*, PZWL Wydawnictwo Lekarskie, Warszawa 2020, s. 849.

Warto zwrócić uwagę na wspomniany wyżej makowiec. Makówki bowiem zawierają liczne związki psychoaktywne, np. morfinę czy kodeinę, które mogą zostać wykryte w próbce osoby spożywającej produkty zawierające mak. Powszechnie obowiązujące prawo zakazuje wprowadzania na rynek cukierniczy maku, który cechuje się wysokim poziomem morfiny, nie można go również uprawiać – były w historii przypadki spożycia przez sportowca makowca, przyrządzonego z maku wysokomorfinowego, co w efekcie skutkowało pozytywnym wynikiem kontroli antydopingowej. A. Pokrywka w Zakładzie Badań Antydopingowych, prowadził analizy mające na celu sprawdzenie stężenia morfiny u osób, które spożyły taką samą ilość maku kupionego pod Halą Marymoncką, oraz maku, który nabytego na Hali Marymonckiej, legitymizującego się odpowiednim certyfikatem. Badania wykazały, że u osób biorących udział w badaniu, które spożyły mak kupiony pod Halą Marymoncką, stężenie morfiny było aż kilkunastokrotnie wyższe niż u tych osób, które spożyły certyfikowany mak¹².

Współcześnie coraz więcej instytucji podejmuje działania mające na celu propagowanie sportu wśród młodzieży. Jednak zdarza się, że wielu młodych zawodników decyduje się na przyjmowanie substancji dopingujących, nie mając świadomości późniejszych konsekwencji. W zależności od substancji, tolerancji oraz czynników indywidualnych spożycie niektórych zanieczyszczonych suplementów może skutkować delikatnymi zmianami, które w pierwszych chwilach trudno powiązać ze skutkami dopingu, takimi jak np. wysypka czy uczulenie. Natomiast w niektórych przypadkach poza biegunką i wymiotami, konsekwencjami mogą być nawet szok anafilaktyczny lub śmierć¹³.

Charakterystyka procesu kontroli antydopingowej

Kontroli antydopingowej podlegają tylko nieliczni spośród wszystkich zawodników, którzy startują w zawodach; objęte są nią tylko grupy sportowców, którzy osiągnęli najlepsze wyniki, a także zajmują punktowane miejsca w zawodach sportowych wysokiej rangi, dlatego też system nie jest w stanie wykryć wszystkich sportowców, którzy stosują nielegalne substancje wspomagające. Zawodnicy osiągający najlepsze wyniki biorą udział w programie Whereabouts; jego istotą jest gromadzenie konkretnych miejsc, w których zawodnik przebywa lub będzie przebywał w określonym czasie, na potrzeby przeprowadzenia kontroli antydopingowej. Nieraz się zdarzało, że zawodnik celowo unikał kontroli, podając np. trudno dostępne miejsce w nadziei, iż kontrolerzy nie będą w stanie tam dotrzeć, natomiast w rzeczywistości, przebywał zupełnie gdzie indziej¹⁴. Takiego rodzaju sytuacje, czyli celowe unikanie kontroli, odmawianie oddania próbki lub nie stawienie się na badanie, są równoznaczne z naruszeniem przepisów antydopingowych.

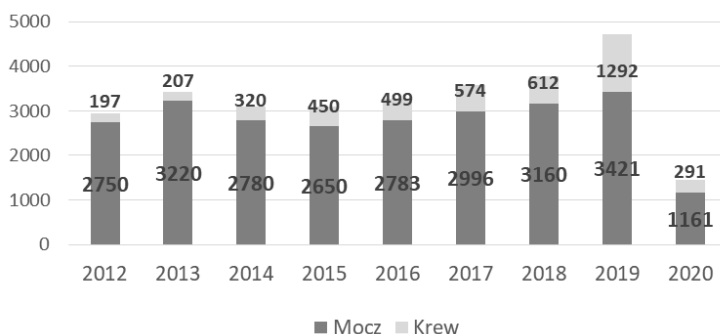
¹² A. Buza, op. cit., s. 85.

¹³ Food Allergy and Anaphylaxis Public Declaration. European Academy of Allergy and Clinical Immunology (EAACI), 2013, za: I.I. Bąk-Sypień, A. Karmańska, B.T. Karwowski, op. cit., s. 520.

¹⁴ A. Buza, op. cit., s. 80.

Kolejnym punktem w procesie kontroli antydopingowej jest wybór konkretnych zawodników, którzy zostaną poddani kontroli. Kiedy zawodnik zostanie wybrany, wysyłany jest do niego kontroler, który po wszelkich formalnych czynnościach przystępuje do przeprowadzenia kontroli. Materiałem najczęściej pobieranym do badania jest mocz. Po oddaniu próbki zawodnik przelewa materiał badawczy do dwóch pojemników oznaczonych literami „A” i „B”, podpisany jest odpowiedni protokół, a następnie próbki transportowane są do akredytowanego przez WADA laboratorium z zachowaniem odpowiedniej temperatury w transporcie¹⁵.

Ryc. 1. Liczba próbek pobranych podczas kontroli antydopingowych w Polsce w latach 2012–2020

Źródło: A. Buza, op. cit., s. 42.

W ostatnich dwóch latach, od momentu wybuchu pandemii spowodowanej wirusem Covid-19, pobieranie próbek zostało znacząco utrudnione, ze względu na ograniczenie bezpośrednich kontaktów. Na podstawie danych z Rocznych Raportów Polskiej Agencji Antydopingowej, przedstawionych na rycinie 1, można zauważyć duży spadek liczby przeprowadzanych kontroli antydopingowych w 2020 r. (o 30% w porównaniu z rokiem wcześniejszym). Chcąc znaleźć najlepsze rozwiązanie, po upływie kilku miesięcy od wybuchu pandemii w Europie Stany Zjednoczone oraz Niemcy zaproponowały niestosowany dotychczas, nowy sposób przeprowadzenia kontroli unikając tym samym bezpośrednich kontaktów. Proces polegał na wysłaniu do wybranego zawodnika odpowiednio przygotowanego kompletu wraz z instrukcją, jak oddać próbkę (krew), następnie zawodnik, nadzorowany on line, nakłuwał palec za pomocą specjalnego przyrządu. Następnie po pobraniu materiału odpowiednio zabezpieczał próbkę, wkładał do koperty i wysyłał do wyznaczonej agencji, która kierowała próbkę do laboratorium¹⁶.

¹⁵ Oficjalna strona Polskiej Agencji Antydopingowej, <https://antydoping.pl/kontrola/przebieg-kontroli-antydopingowej/> (dostęp 25.08.2022 r.).

¹⁶ A. Pokrywka, B. Skibińska, *Przestępczość farmaceutyczna w okresie pandemii COVID-19*, ZOZ OŚRODEK UMEA SHINODA-KURACEJO, Warszawa 2021, s. 85–86.

Najczęściej pobieranym materiałem do badania jest mocz, rzadziej pobiera się krew, natomiast w ostatnim czasie bierze się również pod uwagę taki materiał jak ślina, włosy czy paznokcie. Andrzej Pokrywka twierdzi, że spośród wyżej wymienionych materiałów najczęściej wykorzystywane do badań są włosy. Ślina, jako materiał do badań dopingowych, pobrana jakiś czas po naruszeniu przepisów, wydaje się nieszczerólnie wiarygodna na skutek ciągłego oczyszczania się substancji w jamie ustnej. Mimo to nadal trwają odpowiednie badania w tym zakresie. Natomiast w przypadku wyboru włosów, jako materiału do pobrania w rutynowej kontroli antydopingowej trzeba brać pod uwagę fakt, że część zawodników (głównie mężczyzn) ich nie ma, co również powoduje pewne problemy¹⁷. Badania nad wspomnianymi rodzajami materiałów, mogących posłużyć w przyszłości, jako wiarygodny dowód w procesie o naruszenie przepisów antydopingowych, są prowadzone na bieżąco, jednak obecnie wydaje się, że wyłącznie krew lub mocz mogą świadczyć o zażyciu przez sportowca substancji zabronionych.

Postępowanie dowodowe

Na etapie, na którym zawodnik otrzyma pozytywny wynik badań antydopingowych, po odpowiedniej weryfikacji dowodów przez Komisję do Zwalczenia Doping w Sporcie, niezwłocznie nakłada się na niego karę tymczasowego zawieszenia. Następnie zawodnik oczekuje na rozprawę wstępną, która powinna odbyć się możliwie najszybciej¹⁸. W postępowaniu o naruszenie przepisów antydopingowych, wszystkie dowody przeciwko zawodnikowi zbierane są przez wspomnianą komisję. Warto podkreślić, że samodzielnym dowodem w sprawie może być nawet przyznanie się do winy przez samego zawodnika, co będzie skutkowało skazaniem.

Obecność zawodnika na rozprawie wstępnej nie jest obowiązkowa, zatem jego nieobecność nie jest równoznaczna z przerwaniem rozprawy lub odroczeniem terminu. Ważnym przywilejem zawodnika jest możliwość bycia przesłuchanym, co jest pierwszą próbą udowodnienia niewinności przez przedstawienie swojego stanowiska i opisu całej sytuacji. Przesłuchanie zawodnika powinno odbyć się jak najszybciej, natomiast nie później niż w ciągu 3 miesięcy od momentu zakończenia badań laboratoryjnych. W ciągu 14 dni od uzyskania informacji o terminie i szczegółach przesłuchania zawodnik może zrezygnować z uczestnictwa w przesłuchaniu, może również przyznać się do zarzucanego mu czynu i przystać na wykonanie kary, zaproponowanej przez odpowiedni polski związek sportowy¹⁹.

Zdarzają się sytuacje, w których zawodnicy z własnej woli przyznają się do złamania przepisów, licząc na uzyskanie mniej dotkliwej kary. Przykładem jest

¹⁷ A. Buza, op. cit., s. 83.

¹⁸ Przepisy Polskiej Agencji Antydopingowej z 2021 r., art. 7.4, 8, <https://antydoping.pl/wp-content/uploads/2021/04/Przepisy-Antydopingowe-POLADA-2021-wersja-1.2..pdf> (dostęp 25.08.2022).

¹⁹ D. Jagiełło, *Ramy odpowiedzialności i postępowanie dowodowe w związku z podejrzeniem stosowania doping w sporcie*, w: D. Jagiełło, T. Gardocka (red.), *Problemy prawne na styku sportu i medycyny*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2015, s. 9–10.

współpraca piłkarza klubu Pogoń Siedlce, który jako jedyny spośród siedmiu zawodników z pozytywnym wynikiem kontroli przyznał się do konkretnego działania, dzięki czemu, tak jak pozostali piłkarze, otrzymał karę czterech lat dyskwalifikacji, jednak w odróżnieniu od pozostałych – połowę w zawieszeniu²⁰. Oprócz współpracy w celu uzyskania łagodniejszego wymiaru kary, zawodnik musiałby wykazać brak jakiegokolwiek zaniedbania ze swojej strony w związku z dostaniem się substancji zakazanej do jego organizmu, np. dostarczając przekonujące dowody na to, że konkretny produkt, który został spożyty, rzeczywiście jest zanieczyszczony, a także wyjaśnić oraz udowodnić, w jaki sposób zakazana substancja znalazła się w jego organizmie²¹.

Warto podkreślić, że przepisom antydopingowym podlegają wszyscy sportowcy, bez względu na choroby, dyscyplinę, wiek czy płeć. Może się wydawać, że najbardziej narażone są na naruszenie reguł antydopingowych są osoby najmłodsze, które nie zdążyły się zapoznać z obowiązującymi zasadami antydopingowymi. Nie są one w stanie w odpowiedni sposób zadbać o swoje otoczenie oraz go kontrolować, a jedynymi osobami, które stają się pierwszym i często najbliższym godnym zaufania źródłem informacji są dla nich np. rodzic lub trener. Niekiedy jednak zdarza się, że osoby te mogą nie mieć odpowiedniej wiedzy lub kwalifikacji w aspekcie antydopingowym, a także świadomości konsekwencji, które powoduje stosowanie substancji zabronionych. Jednak w rzeczywistości, mimo obowiązującego surowego prawa sportowego, sędzia często przychyła się do wniosku młodego człowieka, traktując jego wiek lub małe doświadczenie, jako przesłanki łagodzące²².

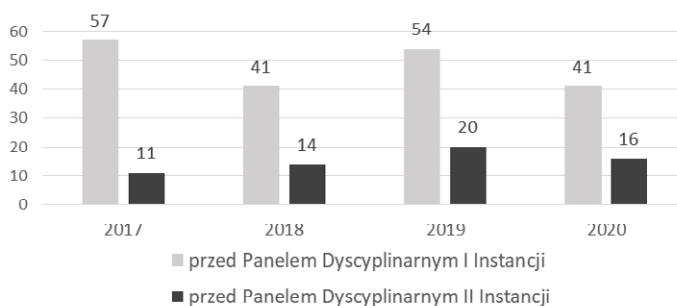
Do badania w kierunku wykrycia substancji antydopingowych pobierana jest od zawodnika próbka, którą później rozdziela się jest do dwóch pojemników. W pierwszej kolejności do badania brana jest próbka podpisana literą „A”. W sytuacji, w której wynik badania jest pozytywny, zawodnik może wnioskować o przebadanie próbki B, jednak zostanie on obciążony kosztami pozostałych czynności, począwszy od złożenia wniosku o przebadanie drugiej próbki.

²⁰ K. Wolnicki, op. cit.

²¹ M. Rynkowski, *Postępowania dyscyplinarne w sprawach dopingowych – zagadnienia prawnomiędzynarodowe i prawnoporównawcze*, niepublikowana rozprawa doktorska, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2019, s. 121–124.

²² Ibidem, s. 117.

Ryc. 2. Liczba rozpraw przeprowadzonych w latach 2017–2020 wraz z podziałem na instancje

Źródło: A. Buza, op. cit., s. 57.

Rycina 2 przedstawia wykaz postępowań przed Panelem Dyscyplinarnym zarówno I, jak i II instancji w latach 2017–2020. Został on sporządzony na podstawie informacji zawartych w Raportach Rocznych Polskiej Agencji Antydopingowej. Zaprezentowane dane dowodzą, że postępowań odwoławczych (II instancji) jest znacznie mniej. Może być to związane nie tylko z udowodnieniem niewinności zawodnika (jak wspominałam, nie jest to łatwym zadaniem), ale również z kosztami, które musi on ponieść. Za samo badanie próbki B bowiem trzeba zapłacić nawet kilka tysięcy złotych²³. Aspekt finansowy jest dużym problemem i stwarza barierę dla sportowca, który być może rzeczywiście jest niewinny, ale nie ma wystarczających możliwości, aby to udowodnić.

Tryb postępowania w sprawach o stosowanie doping i wynikające z niego problemy

Odpowiedzialność dyscyplinarna jest ostatnim i kluczowym elementem prowadzonego procesu pomiędzy właściwym do rozstrzygania takich spraw organem a zawodnikiem, który dopuścił się naruszenia reguł antydopingowych. Jest ona regulowana głównie przez dwa dokumenty – Światowy kodeks Antydopingowy i Przepisy Antydopingowe Polskiej Agencji Antydopingowej. Kara może mieć charakter finansowy (np. zwrot kosztów związany z naruszeniem reguł antydopingowych), może być to unieważnienie wyników sportowych, a także dyskwalifikacja czasowa lub dożywotnia²⁴. Jednak nie każdy proces skutkuje decyzją o nałożeniu odpowiedzialności dyscyplinarnej – aby udowodnić swoją niewinność, zawodnicy mogą składać odwołania od decyzji poprzedniej instancji.

Zawodnicy już na etapie badań laboratoryjnych mogą dowodzić swojej niewinności, np. kierując w stronę laboratorium zarzut, że jego działania wykroczały poza

²³ A. Buza, op. cit., s. 84.

²⁴ Przepisy Antydopingowe Polskiej Agencji Antydopingowej z 2021 r., art. 9, 10, <https://antydoping.pl/wp-content/uploads/2021/04/Przepisy-Antydopingowe-POLADA-2021-wersja-1.2..pdf> (dostęp 24.08.2022).

określone zasady ujęte w Międzynarodowym Standardzie dla Laboratoriów, co miało znaczący wpływ na pozytywny wynik badań²⁵. Jeśli zawodnik udowodni brak zaniechania ze swojej strony, a tym samym brak winy, nie poniesie on żadnej kary, a wszystkie inne kary lub zastosowane środki tymczasowe, np. unieważnienie wyników sportowych, zostaną cofnięte. Warto podkreślić, że po upływie ośmiu lat od stwierdzenia złamania reguł antydopingowych następuje przedawnienie – nie można wszcząć postępowania ani dochodzenia mającego na celu udowodnienie winy sprawcy²⁶.

Odpowiedzialność dyscyplinarna może zostać orzeczona nie tylko wobec pojedynczego zawodnika, ale również wobec zespołu sportowego. Taka sytuacja ma miejsce tylko wtedy, kiedy co najmniej dwóm zawodnikom zostanie udowodnione naruszenie zasad antydopingowych podczas jakiejś imprezy sportowej. Następnie cofnięte zostają wyniki oraz punkty uzyskane przez drużynę w trakcie wydarzenia sportowego, podczas którego wykryte zostało naruszenie reguł, grupa zostaje również pozbawiona możliwości startu w zawodach, a konfiskacie ulegają zdobyte przez nią puchary²⁷.

Poza odpowiedzialnością dyscyplinarną zawodnikowi lub innym osobom w wyjątkowych sytuacjach, kiedy widoczne są znamiona przestępstwa może również grozić odpowiedzialność karna. Przykładem jest podanie substancji dopingującej osobie małoletniej lub podanie osobie dorosłej, ale bez jej wiedzy. Takie działanie zagrożone jest karą pozbawienia wolności do 3 lat. Warto również zaznaczyć, że w tej sytuacji winę ponosi sprawca czynu, a nie zawodnik²⁸. Możliwa jest również odpowiedzialność cywilnoprawna, nakładana w sytuacji, kiedy zawodnik nie wypełnia swoich zobowiązań wobec odpowiednich podmiotów, np. nie startuje w zawodach, ponieważ uniemożliwia mu to nałożona na niego kara tymczasowego zawieszenia. Odpowiedzialność cywilnoprawna w takich sytuacjach, często ma charakter finansowy²⁹.

Postępowanie przed Panelem Dyscyplinarnym, rozpoczyna się wraz z dostarczeniem do organu potrzebnych dokumentów, kiedy wynik pobranej od zawodnika próbki B okaże się tożsamy z pozytywnym wynikiem próbki A. Wyznaczony zostaje termin rozprawy, zawodnik, przeciwko któremu toczy się postępowanie, może brać w niej czynny udział – składać wyjaśnienia, żądania lub wnioski, może również posiadać, na własny koszt, dwóch pełnomocników (w tej roli mogą wystąpić radca prawny lub adwokat³⁰).

²⁵ D. Jagiełło, op. cit., s. 9.

²⁶ Modelowe reguły antydopingowe dla krajowych organizacji antydopingowych, art. 16, 10. https://pzts.pl/pliki/antydoping_modelowe_reguly_2011.pdf (dostęp 25.08.2022).

²⁷ D. Jagiełło, op. cit., s. 10.

²⁸ Ustawa z dnia 21 kwietnia 2017 r. o zwalczaniu dopingu w sporcie (Dz.U.2019.1872), art. 48.

²⁹ M. Rynkowski, op. cit., s. 77.

³⁰ Regulamin Panelu Dyscyplinarnego przy Polskiej Agencji Antydopingowej, art. 12, <https://antydoping.pl/wp-content/uploads/2021/02/Regulamin-Panelu-Dyscyplinarnego-przy-POLADA.pdf> (dostęp 25.08.2022).

Oprócz prawa do skorzystania z pomocy adwokata lub radcy prawnego w świetle aktualnych przepisów zawodnik również ma prawo do:

- rozpatrzenia sprawy przez uczciwy i bezstronny sąd,
- uzyskania możliwie najszybciej informacji o zarzutach,
- wypowiedzi, komentarza odnośnie do stawianych zarzutów,
- przedstawienia dowodów, w tym wezwania świadków i zadawania im pytań,
- posiadania i skorzystania z pomocy tłumacza,
- uzyskania, w jak najszybszym terminie, pisemnej decyzji organu procesowego, wraz z uzasadnieniem i motywem orzeczenia wymierzonej kary³¹.

Zawodnik nie musi brać udziału w rozprawie – jeszcze przed jej rozpoczęciem może zrzec się tego prawa i przyjąć wymierzoną karę. Jeśli podczas prowadzonej rozprawy Panel stwierdzi, że doszło do naruszenia przepisów, to wyniki, które zawodnik uzyskał w wybranych zawodach, ulegają unieważnieniu, natomiast informacja o złamaniu reguł zostaje podana do wiadomości publicznej³². Jeśli zawodnik zdecyduje się złożyć odwołanie od wydanej przez organ procesowy końcowej decyzji, to w zależności od klasy, którą posiada, składa je do odpowiedniego organu procesowego.

W świetle Przepisów Antydopingowych Polskiej Agencji Antydopingowej, obowiązujących do stycznia 2021 r., droga odwoławcza jest uwarunkowana klasą zawodnika oraz rangą zawodów, w których startował. Kiedy naruszenia przepisów antydopingowych dopuścił się zawodnik klasy międzynarodowej lub uczestnik imprezy międzynarodowej, postępowanie rozpoczynało się na poziomie Panelu Dyscyplinarnego I instancji. Następnie zawodnik mógł złożyć odwołanie od decyzji Panelu I instancji do Panelu Dyscyplinarnego II instancji, a ostatecznie do najwyższej instancji, którą był Trybunał Arbitrażowy ds. Sportu w Lozannie (Court of Arbitration for Sports, CAS). Jeśli zaś przepisy te złamał zawodnik klasy krajowej lub pozostałe osoby, postępowanie również rozpoczynało się na poziomie Panelu I instancji, następnie można było złożyć odwołanie do Panelu II instancji, natomiast ostateczną, najwyższą instancją był w tej sytuacji Trybunał Arbitrażowy ds. Sportu przy Polskim Komitecie Olimpijskim³³. Zarówno Trybunał Arbitrażowy ds. Sportu z siedzibą w Lozannie, jak i Trybunał przy Polskim Komitecie Olimpijskim, rozpoznają wszystkie napływające sprawy o charakterze odwoławczym *de novo*, nie biorąc pod uwagę wcześniejszych decyzji czy wyroków wydanych przez organy niższych instancji³⁴.

³¹ D. Jagiełło, op. cit., s. 9–10.

³² Przepisy Antydopingowe Polskiej Agencji Antydopingowej z 2021 r., art. 8.1, art. 10.15, art. 8.3, <https://antydoping.pl/wp-content/uploads/2021/04/Przepisy-Antydopingowe-POLADA-2021-wersja-1.2..pdf> (dostęp 25.08.2022).

³³ Przepisy Antydopingowe Polskiej Agencji Antydopingowej z 2017 r., art. 13.2.1, 13.2.2, <https://antydoping.pl/wp-content/uploads/2017/07/Przepisy-Antydopingowe-POLADA-1.pdf> (dostęp 24.08.2022).

³⁴ J. Smorawiński, M. Rynkowski, *Udział Komisji do Zwalczenia Doping w Sporcie w egzekwowaniu odpowiedzialności dyscyplinarnej w sprawach dopingowych*, w: A.J. Szwarz (red.), *Sportowa odpowiedzialność dyscyplinarna z tytułu doping w sporcie*, Nauka i Innowacje, Poznań 2017, s. 41.

Na mocy Nowych Przepisów, które weszły w życie na początku 2021 r., zmodyfikowana została droga odwoławcza zarówno zawodników klasy krajowej jak i międzynarodowej. W świetle aktualnego art. 13.2.1 Przepisów Antydopingowych Polskiej Agencji Antydopingowej, zawodnicy klasy międzynarodowej oraz uczestnicy imprez o charakterze międzynarodowym pozbawieni zostali możliwości odwołania się do Panelu Dyscyplinarnego II instancji – drogę odwoławczą skrócono o jedną instancję, odwołanie od decyzji Panelu kierują oni bowiem bezpośrednio do Trybunału Arbitrażowego ds. Sportu w Lozannie. Natomiast droga odwoławcza zawodników klasy krajowej i pozostałych uczestników, skrócona została o ostatnią instancję – pozbawiono ich możliwości złożenia odwołania do Trybunału Arbitrażowego ds. Sportu przy Polskim Komitecie Olimpijskim. W wyniku tej modyfikacji stracili oni również możliwość odwołania do niezależnego, niezawisłego sądu³⁵.

Wydawałoby się, że w świetle przepisów antydopingowych Panel Dyscyplinarny powinien być „wystarczający”, ponieważ jest organem bezstronnym i niezależnym. Jednak w rzeczywistości można mieć, co do tego wątpliwości ze względu na zależności pomiędzy Panelem a innymi instytucjami – członkowie Panelu wybierani są cyklicznie przez ministra ds. kultury fizycznej, a sama działalność organu jest finansowana z funduszy pozyskanych od Polskiej Agencji Antydopingowej, co pozwala na ciągłą, wnikliwą kontrolę tego organu i jego pracowników. Dodatkowo paradoksalne wydaje się uznawanie za niezależny i niezawisły organ, który wydaje decyzje na poziomie dwóch odrębnych instancji.

Motywacją modyfikacji Polskich Przepisów Antydopingowych była potrzeba dostosowania ich do stosownych przepisów Światowej Agencji Antydopingowej, które miały wskazywać na potrzebę przyspieszenia procesów antydopingowych, a także podwyższenie standardu realizacji postępowań w tych sprawach. Dyrektor Polskiej Agencji Antydopingowej tłumaczył modyfikację drogi odwoławczej wieloletnim doświadczeniem i obserwacjami przebiegu rozpraw dyscyplinarnych, które przyniosły wnioski wskazujące, że ścieżka odwoławcza w przypadku spraw dopingowych była zbyt długa. „Często też byliśmy świadkami wręcz uporczywego przedłużania sprawy. A na pewnym etapie rozprawy odwołania nie przynoszą już po prostu odpowiedniego skutku. Działania takie nie wpływają korzystnie na sytuację sportowców”³⁶.

Jednak w świetle art. 13.2.2 Światowego Kodeksu Antydopingowego taki zabieg jest złamaniem prawa zawodnika do sprawiedliwego procesu przed bezstronnym i niezależnym od innych instytucji organem orzekającym. Kontrowersje może wzbudzać skrócenie drogi odwoławczej w odniesieniu do zawodników klasy krajowej, którzy w świetle Nowych Przepisów nie mogą się odwołać do najwyższej i niezależnej instancji, którą był Trybunał Arbitrażowy ds. Sportu przy Polskim Komitecie

³⁵ Przepisy Polskiej Agencji Antydopingowej z 2021 r., art. 13.2.1, 13.2.2, <https://antydoping.pl/wp-content/uploads/2021/04/Przepisy-Antydopingowe-POLADA-2021-wersja-1.2..pdf> (dostęp 24.08.2022).

³⁶ *Zmiany w Przepisach Antydopingowych POLADA. Nowe regulacje od stycznia 2021*, 22.12.2020, <https://antydoping.pl/zmiany-w-przepisach-antydopingowych-polada-nowe-regulacje-od-stycznia-2021/> (dostęp 24.08.2022).

Olimpijskim, natomiast zawodnicy klasy międzynarodowej nadal będą mogli złożyć odwołanie do niezależnego organu, którym jest Trybunał Arbitrażowy ds. Sportu w Lozannie. Można się zastanawiać, dlaczego droga odwoławcza wszystkich zawodników nie została zmodyfikowana w ten sam sposób, np. tak, by pozbawić ich możliwości odwołania się do II instancji Panelu.

W wyniku powyższej modyfikacji, stopniowo zaczęto wycofywać liczne pisma odwoławcze zawodników, kierowane do Trybunału Arbitrażowego przy PKOL, uzasadniając to stwierdzeniem, że takie działanie jest niezgodne z aktualnymi Przepisami Antydopingowymi. Cofnięciu ulegają również sprawy, które rozpoczęły się przed wejściem w życie nowych przepisów, a także te, w których postępowania rozpoczęły się już po wejściu w życie nowych przepisów, mimo, że naruszenie stwierdzono wcześniej. Do decyzji POLADY odnośnie do skrócenia drogi odwoławczej krytycznie odnosi się Trybunał, który powołując się na art. 24.7 Polskich Przepisów Antydopingowych, twierdzi, że takie postępowania mają prawo być rozstrzygnięte według wcześniej obowiązujących przepisów – zawodnicy powinni mieć możliwość odwołania się od decyzji Panelu II instancji do Trybunału³⁷.

Aktualnie trwa spór pomiędzy Trybunałem Arbitrażowym ds. Sportu przy Polskim Komitecie Olimpijskim a Polską Agencją Antydopingową. W tej sytuacji powinno się zwrócić przede wszystkim uwagę na dobro zawodnika, gdyż jego droga odwoławcza, do której w świetle obowiązujących reguł ma prawo, została zablokowana, a sam zawodnik nie tylko odczuwa coraz większy niepokój z tym związany, ponadto czas oczekiwania na kolejną rozprawę lub wydanie końcowego orzeczenia wydłuża się coraz bardziej.

Podsumowanie

Mimo stopniowej popularyzacji zdrowej rywalizacji wśród sportowców zasady gry *fair play* oraz postępu w dziedzinie antydopingowych badań laboratoryjnych zjawisko doping wciąż stanowi duży problem. Szczególną uwagę trzeba zwrócić na otwarty charakter Listy Metod i Substancji Zabronionych, co pokazuje, że nawet, jeśli sportowiec sumiennie stosuje się do wszystkich reguł antydopingowych, kontroluje swoje otoczenie i produkty, które spożywa, może się okazać, że substancja niewymieniona przez WADA może zostać przez nią uznana za zabronioną ze względu na podobną budowę chemiczną. Na tej płaszczyźnie prawo sportowe jest bardzo surowe. Wydaje się, że w świetle art. 2.1 Polskich Przepisów Antydopingowych pozytywny wynik badania antydopingowego jest niepodważalny, a sportowiec nie ma realnych możliwości, by udowodnić swoją niewinność, ponieważ jednym z ciężących na nim obowiązków jest dopilnowanie, aby do jego organizmu nie dostała się substancja zabroniona.

Jeśli zawodnik już uzyska pozytywny wynik, to w świetle art. 13.2.2. Światowego Kodeksu Antydopingowego powinien mieć zagwarantowane prawo do sprawiedliwego procesu przed niezależnym organem procesowym. Współcześnie zaś mamy sytuację, w której w wyniku interpretacji światowego prawa antydopingowego polscy zawodnicy

³⁷ Uchwała Rady Trybunału Arbitrażowego ds. Sportu przy Polskim Komitecie Olimpijskim z dnia 14.01.2022.

zostali pozbawieni szansy dowodzenia swojej niewinności przed sprawiedliwym, niezawisłym i niezależnym organem, którym był Trybunał Arbitrażowy ds. Sportu przy Polskim Komitecie Olimpijskim.

Istotnym problemem wydaje się również kwestia finansowa na płaszczyźnie przeprowadzenia dowodów – zawodnik musi samodzielnie opłacić badanie próbki B, aby udowodnić swoją niewinność, przez co wielu sportowców nie decyduje się na złożenie wniosku o dokonanie takiej czynności z powodu jej kosztów. Muszą oni, zatem ponieść odpowiedzialność dyscyplinarną, mimo że badanie próbki B mogłoby w niektórych sytuacjach jednak nie wykazać obecności zabronionej substancji.

Bibliografia

Literatura

- Bąk-Sypień I.I., Karmańska A., Karwowski B.T., *Zafałszowania na rynku żywności funkcjonalnej i suplementów diety oraz ich potencjalny wpływ na zdrowie*, „Farmacja Polska” 2019, 75, nr 9.
- Buza A., *Doping w sporcie wyczynowym – analiza kryminalistyczna*, niepublikowana praca magisterska, Warszawa 2022.
- Frączek B., Krzywański J., Krysztofiak H. (red.), *Dietetyka sportowa*, PZWL Wydawnictwo Lekarskie, Warszawa 2020.
- Granowska W. (red.), *Doping zabija sport. Skutki i przeciwdziałanie*, Oficyna Wydawniczo-Poligraficzna „ADAM”, Warszawa 2006.
- Jagiello D., Gardocka T. (red.), *Problemy prawne na styku sportu i medycyny*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2015.
- Pokrywka A., Bujalska-Zadrożny M., Mamcarz A., *Doping w sporcie*, PZWL Wydawnictwo Lekarskie, Warszawa 2020.
- Pokrywka A., Skibińska B., *Przestępczość farmaceutyczna w okresie pandemii COVID-19, ZOZ OŚRODEK UMEA SHINODA-KURACEJO*, Warszawa 2021.
- Rynkowski M., *Postępowania dyscyplinarne w sprawach dopingowych – zagadnienia prawnomiędzynarodowe i prawnoporównawcze*, niepublikowana rozprawa doktorska, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2019.
- Szwarc A.J. (red.), *Sportowa odpowiedzialność dyscyplinarna z tytułu dopingu w sporcie*, Nauka i Innowacje, Poznań 2017.
- Uchwała Rady Trybunału Arbitrażowego ds. Sportu przy Polskim Komitecie Olimpijskim z dnia 14.01.2022 r.
- Ustawa z dnia 21 kwietnia 2017 r. o zwalczaniu dopingu w sporcie (Dz.U.2019.1872).

Źródła internetowe

- Bukowiecki tylko z naganą. „To dowód, że wziął niedozwolony środek nieświadomie”, „Przeгляд Sportowy”, 7.12.2016, <https://przekladSPORTOWY.onet.pl/lekkoatletyka/doping-konrad-bukowiecki-z-nagana/cfkm3td> (dostęp:23.08.2022).
- Modelowe reguły antydopingowe dla krajowych organizacji antydopingowych, https://pzts.pl/pliki/antydoping_modelowe_reguly_2011.pdf (dostęp: 25.08.2022).
- Nakrani S., *Richard Gasquet escapes ban after CAS clears him over positive cocaine test*, „The Guardian”, 17.12.2009, <https://www.theguardian.com/sport/2009/dec/17/richard-gasquet-cocaine-cas-ban> (dostęp: 23.08.2022).

- Oficjalna strona Polskiej Agencji Antydopingowej, <https://antydoping.pl/kontrola/przebieg-kontroli-antydopingowej/>, [dostęp: 25.08.2022 r].
- Oficjalna strona Polskiej Agencji Antydopingowej, <https://www.antydoping.pl/newsletter-nr-8-polada-2021/>, [dostęp: 24.08.2022].
- Przepisy Polskiej Agencji Antydopingowej z 2017 r., <https://antydoping.pl/wp-content/uploads/2017/07/Przepisy-Antydopingowe-POLADA-1.pdf> (dostęp: 24.08.2022).
- Przepisy Polskiej Agencji Antydopingowej z 2021 r., <https://antydoping.pl/wp-content/uploads/2021/04/Przepisy-Antydopingowe-POLADA-2021-wersja-1.2..pdf> (dostęp: 24.08.2022).
- Regulamin Panelu Dyscyplinarnego przy Polskiej Agencji Antydopingowej, <https://antydoping.pl/wp-content/uploads/2021/02/Regulamin-Panelu-Dyscyplinarnego-przy-POLADA.pdf> (dostęp: 25.08.2022).
- Wolnicki K., *Drakońska kara dla piłkarzy. Cztery lata za doping!*, „Przegląd Sportowy”, 20.01.2021, <https://przegladsportowy.onet.pl/pilka-nozna/inne-ligi/doping-pilkarze-pogoni-siedlce-skazani-na-cztery-lata-dyskwalifikacji/p2f0req> (dostęp: 22.08.2022).
- Zmiany w Przepisach Antydopingowych POLADA. Nowe regulacje od stycznia 2021*, 22.12.2020, <https://antydoping.pl/zmiany-w-przepisach-antydopingowych-polada-nowe-regulacje-od-stycznia-2021/> (dostęp: 24.08.2022).

Konflikt interesów

Brak

Źródło finansowania

Brak